QO‘QON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI ILMIY XABARLARI
(2026-yil 7-son)
IJTIMOIY FANLAR
SOCIAL STUDIES
https://doi.org/10.70728/a.series.ijt.v08.i07.055

IX–XII ASRLARDA ISLOM SIVILIZATSIYASINING MARKAZIY OSIYO MADANIY MUHITIGA TA’SIRI: IJTIMOIY INSTITUTLAR VA MADANIY TRANSFORMATSIYALAR

Ungalov Azizbek Amiriddin o‘g‘li
Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti tarix fakulteti
“O‘zbekiston tarixi” kafedrasi I bosqich doktoranti,
t.f.f.d. Iqtisodiyot va pedagogika universiteti dotsenti
Tel. 90 100-10-22; E-mail: azizbek.ungalov111111@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0005-7600-941X

Annotatsiya. Ushbu maqola IX–XII asrlarda islom sivilizatsiyasining Markaziy Osiyo madaniy muhitiga ta’sirini ijtimoiy institutlar va kundalik amaliyotlar orqali tahlil qiladi. Scopusdagi o‘nta jurnal maqolasidan tuzilgan korpus yozma, me’moriy, bioarxeologik va arxeobotanik dalillarni birlashtiradi. Qiyosiy-tarixiy, institutsional, hududiy tahlil hamda manbalar tanqidi qo‘llanadi. Vaqf, masjid, ribot va ulamolar tarmoqlari diniy me’yorlarni shahar, tog‘ va chegara hududlarida barqarorlashtirgani ko‘rsatiladi. Forsiy-arabiy bilim almashinuvi mahalliy an’analarni islomiy doiraga kiritgan. Shaharlar, qabristonlar, oziq-ovqat tizimlari va savdo yo‘llari o‘zgarishning notekisligini ochadi. Maqolaning yangiligi institutsional hamda kundalik dalillarni yagona hududiy modelda qiyoslash hamda vositachilar rolini aniqlashdadir. Natijalar keskin almashuv emas, balki bosqichma-bosqich institutsionallashuv, moslashuv va madaniy sintez ustunligini asoslaydi.

Kalit so‘zlar: Markaziy Osiyo; islom sivilizatsiyasi; IX–XII asrlar; ijtimoiy institutlar; madaniy transformatsiya; madrasa; vaqf; ulamolar; Movarounnahr; madaniy sintez.

Аннотация. Статья исследует влияние исламской цивилизации на культурную среду Центральной Азии IX–XII веков через социальные институты и повседневные практики. Корпус из десяти статей, индексируемых в Scopus, объединяет письменные, архитектурные, биоархеологические и археоботанические данные. Применены сравнительно-исторический, институциональный, региональный анализ и критика источников. Показано, что вакф, мечеть, рибат и сети улемов закрепляли религиозные нормы в городах, горах и пограничных зонах. Персидско-арабский обмен знаниями включал местные традиции в исламское пространство. Материалы о поселениях, кладбищах, питании и торговле выявляют неравномерность изменений. Новизна состоит в сопоставлении институциональных и повседневных свидетельств, раскрывающем роль посредников. Результаты подтверждают постепенную институционализацию, адаптацию и культурный синтез вместо резкого вытеснения прежних практик.

Ключевые слова: Центральная Азия; исламская цивилизация; IX–XII века; социальные институты; культурная трансформация; медресе; вакф; улемы; Мавераннахр; культурный синтез.

Abstract. This article examines the influence of Islamic civilization on Central Asia’s cultural environment during the ninth–twelfth centuries through social institutions and everyday practices. A ten-article Scopus-indexed corpus integrates written, architectural, bioarchaeological, and archaeobotanical evidence. Comparative-historical, institutional, and source-critical methods are applied. Waqf, mosques, ribats, and ulama networks stabilized religious norms across cities, highlands, and frontiers. Persian-Arabic knowledge exchange incorporated local traditions into an Islamic sphere. Evidence from settlements, cemeteries, foodways, and trade reveals uneven change. The study innovatively connects institutional and everyday evidence, clarifying mediation. Results support gradual institutionalization, adaptation, and cultural synthesis rather than abrupt displacement of earlier practices.

Keywords: Central Asia; Islamic civilization; ninth–twelfth centuries; social institutions; cultural transformation; madrasa; waqf; ulama; Transoxiana; cultural synthesis.

KIRISH. IX–XII asrlarda Markaziy Osiyoning islomlashuvi faqat e’tiqodlar almashinuvi emas, balki siyosiy hokimiyat, xayriya, bilim uzatish, savdo va kundalik hayotning qayta tashkil etilishi edi. X asr oxirida Qoraxoniylar Somoniylar o‘rnini egallaganida siyosiy hukmronlik o‘zgardi, biroq eroniyzabon kundalik hayot birdan almashmadi; yangi hukmdorlik chuqur madaniy o‘zaro ta’sirni kuchaytirdi [Karev, 2005, p. 45–46]. Jarayon hududlar bo‘ylab bir xil kechmagan: shaharlar diniy-ma’muriy markaz bo‘lgan, ammo tog‘li hududdagi qabriston ham ilk islomiy dafn me’yorlarining nisbatan erta qabul qilinganini ko‘rsatadi [Bullion et al., 2022, p. 628–629].

Mavjud tadqiqotlar ko‘pincha siyosiy islomlashuv, yozma madaniyat yoki arxeologik materialni alohida o‘rganadi. Natijada institut bilan kundalik amaliyot, shahar bilan tog‘ yoki o‘troq aholi bilan ko‘chmanchi guruh orasidagi bog‘lanish yetarlicha birlashtirilmaydi. Buxorodagi Somoniylar maqbarasida eroniy va Markaziy Osiyo me’moriy modellari islomiy sulolaviy ramziyat bilan uyg‘unlashgani bunday qo‘shma tahlil zarurligini ko‘rsatadi [Michailidis, 2014, p. 20–22].

Tadqiqot obyekti IX–XII asrlardagi Markaziy Osiyo madaniy muhiti, predmeti esa islomiy me’yorlar va mahalliy amaliyotlarni bog‘lagan institutlar hamda vositachilik tarmoqlaridir. Maqsad masjid, vaqf, ribot, ulamolar, tarjima, bozor va hududlararo almashinuvning o‘zgarish mexanizmlarini aniqlash; ularning Somoniylar, Qoraxoniylar va Xorazm siyosiy muhitlaridagi ko‘rinishlarini qiyoslashdir. Maqolaning yangiligi yozma, me’moriy, bioarxeologik va arxeobotanik dalillarni bitta institutsional-hududiy modelda tutashtirishdadir. Asosiy tezisga ko‘ra, o‘zgarish avvalgi madaniyatning birdan siqib chiqarilishi emas, balki islomiy institutlarning bosqichma-bosqich mahalliylashuvi, mavjud amaliyotlarga moslashuvi va yangi sintezlar hosil qilishi edi.

MATERIALLAR VA METODLAR. Tadqiqot maqsadli Scopus maqolalari korpusiga tayangan tarixshunoslik va institutsional tahlildir; u to‘liq sistematik sharh sifatida taqdim

etilmaydi. Qidiruv o‘zbek, rus va ingliz tillarida “Markaziy Osiyo”, “Movarounnahr”, “Somoniylar”, “Qoraxoniylar”, “islomlashuv”, “waqf”, “ulama”, “ribat”, “Persianate culture”, “urban culture” va ularning muqobillari bilan olib borildi. Korpusga mavzuga bevosita daxldor, taqrizdan o‘tgan jurnal maqolasi, nashr yilida Scopus qamroviga kirgan jurnal, to‘liq matn, tekshiriladigan bosma sahifa hamda ishonchli metadata mezonlariga bir vaqtda javob bergan o‘nta ish kiritildi. Kitoblar, boblar, konferensiya materiallari, dissertatsiyalar, faqat annotatsiyasi mavjud ishlar, Scopus yili tasdiqlanmagan jurnallar va nashriyot sahifalariga moslashtirib bo‘lmaydigan qo‘lyozma nusxalari chiqarildi.

Har bir yozuv muallif, sarlavha, jurnal, yil, jild, son, sahifa yoki maqola raqami va DOI bo‘yicha jurnal metama’lumoti bilan solishtirildi; jurnal qamrovi Elsevierning 2026-yil avgustdagi rasmiy Scopus Source Title List ro‘yxatida tekshirildi. Matnli PDFlardan matn ajratildi, har bir dalil joylashgan sahifa tasvirga chiqarildi va undagi bosma raqam vizual tekshirildi. Sahifali havola fakt sahifasiga bir oldingi va bir keyingi sahifani qo‘shish tamoyili bilan tuzildi; maqola chegarasidan chiqilmadi. Skanerlangan, faqat OCRga tayanishni talab qiladigan nusxa korpusga olinmadi.

Tarixiylik va muammoviy-xronologik tahlil jarayon bosqichlarini, qiyosiy-tarixiy va hududiy tahlil esa Buxoro, Poykent, Tashbuloq hamda Sirdaryo chegarasidagi tafovutlarni ochish uchun qo‘llandi. Institutsional yondashuv bino yoki matnni emas, uning hokimiyat, moliya, bilim va jamoa bilan aloqasini markazga qo‘ydi. Manbashunoslik tanqidi bevosita dalilni tadqiqotchi rekonstruksiyasi va ushbu maqola sintezidan farqlashga xizmat qildi. Xolislik qarama-qarshi dalillarni saqlashga, sivilizatsiyaviy va tarixiy-tipologik yondashuv funksional qiyosga xizmat qildi; xronologik ketma-ketlik sababiyat deb olinmadi. Shu bois masjid, vaqf, ribot va ulamolar tarmog‘i haqidagi xulosalar kuchliroq; maktab, qozilik, madrasa va xonaqohning ichki faoliyati esa tanlangan korpusda to‘liq tiklanmaydi.

NATIJALAR

1. Ijtimoiy institutlarning shakllanishi va qayta tarkiblanishi. Somoniylardan Qoraxoniylarga o‘tish institutsional uzilish bilan davomiylikni birga namoyon etdi. Samarqandda yangi hukmdorlar eskirgan yoki avvalgi sulola bilan bog‘langan inshootlarni qayta qurish orqali shahar makonini siyosiy maqsadga moslashtira olgan [Karev, 2005, p. 45–47]. Binobarin, yangi siyosiy elita mavjud shahar institutlarini shunchaki almashtirmagan; ularni qayta talqin qilib, o‘z hokimiyatining moddiy va ramziy tayanchiga aylantirgan.

Buxoroda institutsionallashuv vaqf, jome masjidi va sulolaviy xotira orqali ko‘rinadi. X asr vaqf hujjatining keyingi nusxasida Ismoil Somoniyning Naukanda qabristonidagi yerini otasi qabri uchun ajratgani qayd etiladi; Samarqand darvozasi yonidagi ribot sotib olingan qishloq daromadi, jome masjidlaridan biri esa qishloq xo‘jaligi yerlaridan tushgan mablag‘ bilan ta’minlangan, vaqf daromadining bir qismi Ali va Ja’far avlodlari, kambag‘allar hamda sulola manfaatlariga ajratilgan [Michailidis, 2014, p. 21–25]. Bu tuzilma xayriya, siyosiy legitimlik va shahar jamoasini bog‘lab, mahalliy munosabatlarni islomiy-huquqiy shaklda qayta tartiblagan.

999-yildan keyingi Qoraxoniylar hokimiyati bu yo‘nalishni yangi turkiy sulola sharoitida davom ettirdi. Hukmdorlar sug‘orish va shahar infratuzilmasiga sarmoya kiritib, saroy,

maqbara, minora, masjid va madrasalar qurdilar; Poykent esa karvonlar va savdogarlar tayanchi bo‘lib qoldi [Mir-Makhamad et al., 2021, p. 196–198]. Bu qurilishlar madrasalarning ichki boshqaruvini o‘z-o‘zidan isbotlamaydi. Jandda tug‘ilgan shoir Ya’qub ibn Shirin al-Jandiy Xorazmda tahsil olib, Buxoro va Samarqandga elchi sifatida yuborilgan; bu ta’limiy harakat bilan siyosiy vositachilik bir shaxs faoliyatida tutashganini ko‘rsatadi [Golev, 2021, p. 21–23]. Bu misolda Xorazm Jandni Movarounnahr markazlari bilan bog‘lagan ta’limiy-diplomatik yo‘nalishning bir bo‘g‘ini sifatida ko‘rinadi. Maktab, qozilik va xonaqohning ichki amaliyotini tiklaydigan sahifaviy dalil korpusda topilmadi; bu ularning mavjud bo‘lmaganini emas, tanlangan maqolalar bunday savolga javob bermasligini anglatadi.

2. Ta’lim, huquq, ilmiy muhit va shahar madaniyati. Islomiy ilmning tarqalishi arab tilining oddiy hukmronligi bilan cheklanmagan. Xuroson va Movarounnahrga aloqador qo‘lyozma muhiti arabcha diniy terminologiyani forsiy tushuntirish, tarjima va sharh bilan bog‘lab, o‘zaro tutash forsiy-arabiy bilim makonini yaratgan [Daneshgar va Rizvi, 2022, p. 5–7]. Mansur ibn Nuhning Somoniylar saroyida at-Tabariy tafsirini fors tiliga tarjima qilishdan oldin ulamolardan fatvo olinishi, tarjimonlarning Movarounnahr, Balx, Samarqand, Ispijob va Farg‘onadan jalb etilishi bilimning saroy homiyligi, huquqiy ma’qullash va hududlararo ilmiy tarmoq orqali mahalliylashtirilganini ko‘rsatadi [Daneshgar va Rizvi, 2022, p. 10–13].

Ko‘p tillilik XII asrda ham saqlangan. 1125-yilda Buxoroda ko‘chirilgan forsiy tafsirda arabcha diniy an’analar va forsiy izohlar birga ishlatilgan; XII asr oxiriga oid boshqa tafsirda arabcha hoshiyalar va turkiy satrlararo tarjimalar uchraydi [Daneshgar va Rizvi, 2022, p. 14–17]. Tarjima, demak, arabchani chetlatmagan; aksincha, turli auditoriyalarning Qur’oniy bilimga kirishini kengaytirgan. Fatvo esa bu holatda faqat huquqiy hukm emas, bilimni mahalliy tilda uzatishga institutsional ruxsat bergan vosita sifatida ko‘rinadi.

Til transformatsiyasi arabcha-forscha ikki qatlam bilan cheklanmagan: Somoniylar Buxorosidagi yangi forsiy yozuv arab alifbosidan foydalanib, arabcha va sug‘diy unsurlarni ham o‘zlashtirgan [Michailidis, 2014, p. 22–24].

Qoraxoniylar saroyi davrida ham Samarqand va Buxoroda arabcha, forscha va turkiy adabiyot bilan birga fiqh hamda ilohiyot rivojlangan; hukmdor homiyligi shoir, musavvir va me’morlarni shahar markazlariga bog‘lagan [Karev, 2005, p. 78–81]. Bu dalil turkiy siyosiy ustunlik arabiy-forsiy bilim muhitini tugatmaganini, aksincha, unga yangi homiylar va auditoriyalar qo‘shganini ko‘rsatadi.

Tarixnavislik ham sintez maydoni bo‘lgan. IX–X asr universal tarixlarida nasab, hudud va til masalalari musulmon eroniylarning arablar bilan tengligi haqidagi munozaraga qo‘shilgan; Buxoro saroyining forsiy tarjima va adabiy faoliyatni qo‘llab-quvvatlashi esa siyosiy markazni yangi forsiy yozma madaniyat o‘chog‘iga aylantirgan [Dabiri, 2013, p. 216–220]. Bal’amiyning Jamshid rivoyatini odil podshohlik, vazirlik va mazolim singari islomiy siyosiy tushunchalar bilan qayta talqin qilishi eroniy tarixiy xotiraning islomiy doiraga faol moslashtirilganini ko‘rsatadi [Dabiri, 2013, p. 228–230].

3. Shahar iqtisodiyoti va kundalik infratuzilma. Buxoro 893–999-yillarda Somoniylar poytaxti bo‘ldi; 999-yildan keyin esa Qoraxoniylar siyosiy tayanchi sifatida shahar bozori, saroy xo‘jaligi va dehqonchilik hududi orasidagi bog‘liqlikni saqladi [Mir-Makhamad et al.,

2023, p. 1–4]. Arxeobotanik ma’lumotlarda xilma-xil don, meva va ziravorlarning shahar iste’moliga kirgani ko‘rinadi; saroy bog‘lari, xususiy yoki sotiladigan yerlar va ehtimoliy ulushbay mehnat iqtisodiy o‘zgarishda hokimiyat, yer egaligi hamda bozor almashinuvi birga ishlaganini anglatadi [Mir-Makhamad et al., 2023, p. 11–14].

Izotop ma’lumotlariga ko‘ra, shahar aholisi nisbatan bir xillashtirilgan, mahalliy oziq-ovqat tarmog‘iga tayangan; ko‘chma chorvadorlarning ratsioni esa xilma-xilroq bo‘lgan [Hermes et al., 2018, p. 1–2]. Shahar ta’minotidagi barqarorlik mahsulot yig‘ish, yer munosabatlari va soliqqa oid vositachilar mavjud bo‘lganini taxmin qilishga imkon beradi, ammo izotoplar ularning aniq ma’muriy shaklini ko‘rsatmaydi [Hermes et al., 2018, p. 5–7]. Bu yerda birinchi fikr o‘lchangan biologik tafovutga, ikkinchisi esa tadqiqotchilarning ehtiyotkor institutsional talqiniga tayanadi.

Tashbuloqdan topilgan meva va yong‘oq qoldiqlari 800–1100-yillarda bunday mahsulotlar baland tog‘ shaharchasiga ehtimol quyi vodiylardan olib kelinganini ko‘rsatadi [Spengler et al., 2018, p. 1–3]. Bu talqin savdogar va tashuvchilar orqali ishlagan ko‘p bosqichli oziq-ovqat tarmog‘i mavjud bo‘lgan bo‘lishi mumkinligini anglatadi [Spengler et al., 2018, p. 13–15]. Bu dalil islomiy davr shahar madaniyatining mahsulot, mehnat va iste’mol oqimlari kechgan kundalik iqtisodiy infratuzilma bilan bir tarixiy kontekstda rivojlanganini ko‘rsatadi; ammo mazkur oqimlarning aynan islom tufayli yuzaga kelganini isbotlamaydi.

4. Mahalliy an’analar, chegara aloqalari va madaniy sintez. Tashbuloq qabristonida erkak, ayol va bolalarning asosan buyumlarsiz, chalqancha hamda yuzlari Makka tomonga qaratib dafn etilishi tog‘li jamoada islomiy marosim me’yorlarining izchil bajarilganini ko‘rsatadi; taxminan to‘rt yuz qabrda bu amaliyotning kamida bir asr, ehtimol undan uzoq davom etgani islomlashuvni faqat shahardan chekka hududga sust tarqalgan hodisa deb tushuntirishni qiyinlashtiradi [Bullion et al., 2022, p. 638–642]. Bu topilma barcha qishloq va tog‘li jamoalar bir xil bo‘lganini emas, aynan Tashbuloqda diniy me’yorning barqarorligini isbotlaydi.

Golevning shahar–dasht chegaralariga oid qiyosiy modelida o‘troq va ko‘chmanchi dunyo yopiq qarama-qarshilik sifatida talqin qilinmaydi. XI–XII asrlarda to‘qnashuvlar bilan birga muvozanatli munosabatlar, siyosiy integratsiya va “dasht hamda ekinzor” bozor shaharlaridagi madaniy aloqa ham mavjud edi [Golev, 2021, p. 12–15]. Jandning Xorazm va Qipchoq dashti o‘rtasidagi bufer, istehkom hamda savdo-aloqa nuqtasi sifatidagi holati chegaralarning siyosiy jihatdan o‘zgaruvchan, iqtisodiy jihatdan esa o‘zaro bog‘liq ekanini ko‘rsatadi [Golev, 2021, p. 44–46].

Poykentdagi tariq harakatchan guruhlarning oziq-ovqat odatlariga aloqador bo‘lishi, qisqa vegetatsiya davri esa uni xavfni kamaytiruvchi ekinga aylantirishi mumkin; mualliflar yong‘oq va quritilgan mevalar savdo, o‘lpon yoki jamg‘arma obyekti bo‘lishi, ayrim guruch va mevalar esa tashqaridan kelishi mumkinligini ehtimol qiladilar va bu cho‘l, voha hamda tog‘oldi almashinuvi talqinini qo‘llab-quvvatlaydi [Mir-Makhamad et al., 2021, p. 204–210]. Shunday qilib, mahalliy moslashuv til va marosimdagina emas, ekin tanlash, iste’mol hamda tashish amaliyotlarida ham namoyon bo‘lgan.

MUHOKAMA. Natijalar islom sivilizatsiyasi ta’sirini bir yo‘nalishli “markazdan

periferiyaga” tarqalish modeli bilan tushuntirib bo‘lmasligini ko‘rsatadi. Michailidis vaqf hamda shahar–sulola aloqasi orqali davomiylikni, Karev esa yangi sulolaning shahar makonini qayta siyosiylashtirishini yoritadi; bu talqinlar birgalikda institutsional moslashuv ham merosni saqlash, ham uni qayta tartiblashdan iborat bo‘lganini ko‘rsatadi [Michailidis, 2014, p. 21–25; Karev, 2005, p. 45–47]. Tashbuloq qabristoni shahar markazlaridan tashqarida ham islomiy marosim barqaror bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatib, “chekka hudud doimo kech islomlashgan” farazini zaiflashtiradi [Bullion et al., 2022, p. 638–642].

Daneshgar va Rizvi qo‘lyozmalardagi ko‘p tilli qatlamlarni, Dabiri esa forsiy tarixiy xotiraning islomiy doirada qayta tuzilishini ko‘rsatadi; birgalikda ular tarjima va vositachilikni transformatsiyaning ikkinchi mexanizmi sifatida ochadi: arab tili diniy nufuzini saqlagan, fors tili tafsir, tarix va saroy madaniyati vositasiga aylangan, turkiy izohlar esa yangi auditoriyalarni qamrab olgan [Daneshgar va Rizvi, 2022, p. 14–17; Dabiri, 2013, p. 216–220; Karev, 2005, p. 78–81]. Mahalliylashuv shu bois aqidaviy soddalashuv emas, bilimning ko‘p tilli kanallarda qayta ishlab chiqarilishidir.

Bullion va hammualliflar qabriston marosimini, Hermes hamda Spengler guruhlari esa oziq-ovqat aloqalarini yoritadi; turli materiallar birgalikda shahar–tog‘ bog‘lanishini ko‘rsatadi [Bullion et al., 2022, p. 638–642; Hermes et al., 2018, p. 1–2; Spengler et al., 2018, p. 13–15]. Biroq dalil turlarini tenglashtirib bo‘lmaydi: ular qozilik tuzilishi, maktab va madrasa moliyasi, xonaqoh faoliyati yoki individual e’tiqodni to‘liq tiklamaydi. Korpus Buxoro vohasi, Tashbuloq va Sirdaryoga ko‘proq tayangani uchun Xorazm, Choch–Shosh va Farg‘ona ichidagi tafovutlar kelgusida kengaytirilishi kerak.

XULOSA. IX–XII asrlarda islom sivilizatsiyasining Markaziy Osiyoga ta’siri siyosiy legitimatsiya, vaqf va masjid qurilishi, ribotlar, ulamolar tarmog‘i hamda tarjima kabi vositalarda namoyon bo‘lgan ko‘p qatlamli jarayon edi; shahar bozori va hududlararo almashinuv esa bu transformatsiyaning iqtisodiy kontekstini tashkil etdi. Uning asosiy natijasi avvalgi madaniy shakllarning birdan yo‘qolishi emas, ularning islomiy tushuncha va institutlar bilan qayta bog‘lanishi bo‘ldi. Forsiy tarixiy xotira Qur’oniy tarix bilan uyg‘unlashdi, turkiy hukmdorlar islomiy shahar infratuzilmasini rivojlantirdi, tog‘li va chegaraviy jamoalar esa diniy hamda iqtisodiy tarmoqlarda faol qatnashdi. Shahar, tog‘ va dashtdagi jarayonlarning turli sur’ati yagona “islomlashuv tezligi” bo‘lmaganini ko‘rsatadi. Demak, mintaqaning islomiy madaniy muhiti moslashuv, vositachilik va sintez orqali shakllangan; tanlangan korpus esa qozilik, maktab, madrasa va xonaqoh tarixini to‘liq emas, faqat mavjud dalil chegarasida yoritadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bullion E., Maksudov F., Henry E. R., Merkle A., Frachetti M. Community practice and religion at an Early Islamic cemetery in highland Central Asia // Antiquity. – 2022. – Vol. 96, No. 387. – P. 628–645. – DOI: https://doi.org/10.15184/aqy.2021.106.

2. Dabiri G. Historiography and the Shoʿubiya Movement // Journal of Persianate Studies. – 2013. – Vol. 6, No. 1–2. – P. 216–234. – DOI: https://doi.org/10.1163/18747167-12341247.

3. Daneshgar M., Rizvi S. Inscribing Persian in the Arabic Cosmopolis: A Case Study of Qur’ānic Exegesis from Khorasan // Australian Journal of Islamic Studies. – 2022. – Vol. 7, No. 1. – P. 5–28. – DOI: https://doi.org/10.55831/ajis.v7i1.461.

4. Golev K. The Cities along the Syr Darya in 11th–13th cc.: Jand and Sïghnaq between the Cuman-Qïpchaqs and the Khwārazmshāhs Anushteginids // Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae. – 2021. – Vol. 74, No. 1. – P. 11–52. – DOI: https://doi.org/10.1556/062.2021.00001.

5. Hermes T. R., Frachetti M. D., Bullion E. A., Maksudov F., Mustafokulov S., Makarewicz C. A. Urban and nomadic isotopic niches reveal dietary connectivities along Central Asia’s Silk Roads // Scientific Reports. – 2018. – Vol. 8. – Art. 5177. – P. 1–11. – DOI: https://doi.org/10.1038/s41598-018-22995-2.

6. Karev Y. Qarakhanid Wall Paintings in the Citadel of Samarqand: First Report and Preliminary Observations // Muqarnas. – 2005. – Vol. 22, No. 1. – P. 45–84. – DOI: https://doi.org/10.1163/22118993_02201004.

7. Michailidis M. Dynastic Politics and the Samanid Mausoleum // Ars Orientalis. – 2014. – Vol. 44. – P. 20–39. – DOI: https://doi.org/10.3998/ars.13441566.0044.003.

8. Mir-Makhamad B., Mirzaakhmedov S., Rahmonov H., Stark S., Omel’chenko A., Spengler R. N. III. Qarakhanids on the Edge of the Bukhara Oasis: Archaeobotany of Medieval Paykend // Economic Botany. – 2021. – Vol. 75, No. 3–4. – P. 195–214. – DOI: https://doi.org/10.1007/s12231-021-09531-6.

9. Mir-Makhamad B., Stark S., Mirzaakhmedov S., Rahmonov H., Spengler R. N. III. Food globalization in southern Central Asia: archaeobotany at Bukhara between antiquity and the Middle Ages // Archaeological and Anthropological Sciences. – 2023. – Vol. 15. – Art. 124. – P. 1–18. – DOI: https://doi.org/10.1007/s12520-023-01827-z.

10. Spengler R. N., Maksudov F., Bullion E., Merkle A., Hermes T., Frachetti M. Arboreal crops on the medieval Silk Road: Archaeobotanical studies at Tashbulak // PLOS ONE. – 2018. – Vol. 13, No. 8. – Art. e0201409. – P. 1–16. – DOI: https://doi.org/10.1371/journal.pone.0201409.